

Hozzászólás Péntek Orsolya A MAGYAR FOTÓ 1840–1989 című könyvéhez (Látóhatár Kiadó, 2018)

A szerkesztő megjegyzése

A *Fotóművészet* magazinban ritkán jelennek meg fotográfiai témájú könyvek recenziói. Egy olyan nagyságrendű projekt esetében, azonban, amelynek a keretében a szerző a magyar fotográfia 1989-ig tartó közel 150 éves történetét kívánja feldolgozni, a lapnak mindenképpen reflektálnia kell. Péntek Orsolya *A magyar fotó 1840–1989* című könyvéről, fotótörténet szellemmel Tóry Klára írt részletes összefoglalót, megragadva az alkalmat arra is, hogy néhány tévedést és félreértést is tisztázzon. A cikkhez tartozó, Tóry Klára által összeállított hibajegyzék megtalálható a Mai Manó Ház blogján.

A Magyar Fotótörténeti Társaság (MAFOT) honlapján, a 2018. május-júniusi *Apertúra*-számban¹ Albertini Béla *Hogyan (ne) írjunk magyar fotótörténetet* címmel a kötetben külön fejezetet kapott néhány fotográfus kapcsán csokorba szedte a tévedéseket és hibákat; sorai igen tanulságosak Péntek Orsolya *A magyar fotó 1840–1989* című könyvéről. Albertini címadása sajnos igen találó, – ahogy mondani szokták –, az egyik szemünk sír, a másik meg nevet. A Látóhatár Kiadó 2018-ban megjelent, elegáns kivitelezésű, 344 oldalas, közel 300 szépen nyomott képével nagy örömet okozhatna a magyar fotográfia híveinek. Hevesy Ivánnak 1958-ban megjelent *A magyar fotóművészet története*² című, 68 képpel illusztrált könyvén kívül nem jelent meg átfogó mű a magyar fotográfia történetéről, és valószínű, hogy még hosszú ideig nem is fog. Hevesy idején még nem lehetett a téma tudományos igényű feldolgozását remélni, hiszen teljes mértékben hiányoztak a fotótörténeti alap kutatások, valamint akkor még a fotográfia háttér intézményei sem léteztek. Az akkor frissen alakult Magyar Fotóművészek Szövetsége (MFSZ) kezdeményezésére indult – néhány múzeumi fotótár mellett – a magyar fotográfusok munkáinak szisztematikus gyűjtése a Fotótörténeti Gyűjtemény számára, amely a Magyar Fotográfiai Múzeum (MFM) későbbi anyagát alapozta meg. Hevesy zsenialitásának és széleskörű tájékozottságának volt köszönhető, hogy könyvében annyi hasznos információ áll rendelkezésünkre. Ma viszont, 60 évvel később – bár még messze nem kielégítő – egészen más a helyzet. Bár az alap kutatásokban még most is bőven akadnak fehér foltok, ha nem is főállásban, de szakemberek tucatjai foglalkoznak fotótörténettel, oktatják, kutatják, történeti kiállításokat rendeznek. Az MFM *A magyar fotográfia történetéből* című sorozatában 49 kötet jelent meg és más kiadók is publikáltak monográfiákat egy-egy magyar fotográfusról.³ A mai helyzetben véleményem szerint még mindig nem tart ott a magyar fotográfia történetének feldolgozása, hogy egy szerző egy-két év alatt tudományos igénnyel meg tudná írni a magyar fotográfia történetét, erre, a kisebb hibákkal is számolva, csak egy alkotóközösség lett volna képes. Ezért érthetetlen számomra, hogy a kiadó miért nem fordult az MFSZ-hez és

a MAFOT-hoz vagy a MFM-hoz segítségért, hogy a szöveg írására hozzáértő csapatot ajánljanak, és miért rakták egy olyan szerző vállára ezt a terhet, aki eddig fotóról csak elvétve publikált. Több fotótörténettel foglalkozó szakemberrel beszéltem a könyvről, akik egyöntetűen elmarasztalóan nyilatkoztak róla, ezért úgy érzem, hogy nem a „szakmabeliek” irigysége okozza a negatív véleményüket. A szöveg legsúlyosabb hibája az aránytalansága, egyes szerzőkről, korszakokról egymáshoz viszonyítva nem a jelentőségüknek megfelelő terjedelemben ír. Néhány dologt ezek közül kénytelen vagyok megemlíteni. A bibliográfiát, jegyzeteket, képjegyzéket, névjegyzéket, tartalomjegyzéket nem számítva, a 320 oldalból 271 oldal foglalkozik az 1840-től a második világháború végéig terjedő 105 évvel, míg az 1989-ig terjedő 44 év nagyjából kortárs fotográfiájának csupán 49 oldalt szentelt a szerző. Ennek következtében különösen sok, a magyar kortárs fotográfiában jelentős életművet alkotó fotósokkal nem foglalkozik a fejezet. De az egyes korszakokon belül is érthetetlen aránytalanságok találhatók. Egyes jelentős fotográfusokat külön fejezetben tárgyal, míg a hasonlóan fontos fotográfusokat éppen csak megemlíti, vagy egyáltalán meg sem említi a könyv. Így a szerző a *Klősz György és az egyesített főváros fotósai* című fejezetben méltán ismereti részletesen, oldalakon át Klősz munkásságát, Divald Károlyról viszont csak egy bekezdés két mondata szól, bár 3 képe látható a könyvben. Kálmán Kata mellett, aki külön fejezetet kapott, a magyar szociofotó történetében hasonlóan fontos Kassák-csoport alkotóinak munkásságát, vagy a nagy szociofotósok triászának másik két tagját, Sugár Katát és Langer Klárát meg sem említi. Az elvont fogalmak fényképi megjelenítésében egyedülállóan izgalmas kísérletező Bárány Nándor, vagy az egyszerű emberek világát, a hazai valóságot hitelesen ábrázoló Vydareny Iván, vagy az amatőrmozgalom számára évtizedekig példát jelentő Dulovits Jenő nevét sem találjuk, még a névmutatóban sem. Nem elfogadható, hogy a szerző szubjektív viszonya (netán hiányos ismerete?) dönti el, hogy ki szerepeljen a magyar fotótörténetben. Az nem érdekes, hogy kit kedvelünk és kit kevésbé, az a fontos, hogy kiknek az alkotásaiban jelenik meg a kor

lenyomata, kik tudtak lényeges dolgokat tükrözni korukról, a világról, önmagukról.

Nem ismétlem meg azokat az alkotókat, akiknek a nevét Albertini Béla is hiányolja az írásában, de az első dagerrotipisták, talbotipisták között Marastoni Jakab, Strelisky Lipót, Kawalky Lajos mellett hasonlóan fontos lett volna Gola Ádám, Skopall József, Heller József, Mezey Lajos, Varsányi János, vagy a nedves eljárás korszakából többek között az egyik leghíresebb műtermi fényképész Koller Károly tanár, Kozmata Ferenc és Ellinger Ede, ahogy a számos neves vidéki fényképészműterem mesterei közül is meg kellett volna említeni néhányat. A 19. században külföldön nevet szerzett fotográfusaink között a Szathmári Pap Károlyról szóló fejezet mellett Beniczky Lajos, Szabó Iván vagy Ország Antal is érdemelt volna néhány sort. Korai szakkönyvíróink közül Tömösvári László, Bardócz Lajos nevét sem találjuk, a fotófelszerelések eső hazai forgalmazói – Calderoni István, Fajth János, az Oszvald testvérek (Antal és József) – sem lettek megemlítve, ahogy a korai „riport” képviselői sem. Rosti Pál, Orbán Balázs, Veress Ferenc remek tájképei mellett Knébel Ferenc szép falu- és tájképeiről sem lett volna szabad megfeledkezni. Persze mondhatjuk, hogy ezek a kiragadott példák szubjektív hiányérzetet fogalmaznak meg, mások másokat hiányolnak, magam is tudnám folytatni a sort.

Egyes témák, fejezetek azt a benyomást keltik, mintha a szerző elsőként foglalkozna bizonyos szerzőkkel, témakörökkel. Ilyen például a Máté Olgáról, vagy a külföldön alkotó fotográfusnőkről szóló fejezet, holott a két világháború között működött magyar fotográfusnők 1987-ben Rómában megrendezett kiállításának (kurátora Federica di Castro volt) katalógusa⁴ Castroé mellett hat magyar fotótörténész⁵ tanulmányát publikálta. E. Csorba Csilla *Magyar fotográfusnők 1900–1945*⁶ című, a témát elsőként összefoglaló könyve 2000-ben, *Máté Olga fotóművész*⁷ című monográfiája 2006-ban jelent meg, és akkor az ezeket megelőző erről szóló tanulmányait meg sem említettem. Ezeket, és más alkotókról írott részeket is úgy ismergeti a szerző, hogy gyakran nem tünteti fel ismereteinek forrását. A bibliográfia és a lábjegyzetek is meglehetősen esetlegesek, hiányosak, így az egyes fotótörténészek évtizedek alatt folytatott kutatásait nem ismerő olvasó úgy érezheti, mintha Péntek Orsolya elsőként hozná nyilvánosságra a magyar fotó történetéről szerzett ismereteit, amelyeket valójában más szerzők műveiből merített.

Az aránytalanságok és a hiányosságok mellett a szöveg súlyos hibája az adatokban található sok-tucatnyi tévedés és pontatlanság. Hogy a jövőben a magyar fotótörténetről publikáló szerzők ne vegyék át automatikusan, ne görgessék tovább a könyvben található hibákat, célszerű,

ha oldalról-oldalra kigyűjtöm, és kijavítom azokat.⁸ Természetesen csak azoknál a részeknél teszem ezt, amely témákkal magam is foglalkoztam. Valószínű, hogy az én javításaim között is maradnak majd tévedések, hibák, ezek korrigálását a jövő fotótörténészeire bízom. Tehát haladjunk sorról-sorra. Idézőjelbe teszem a könyvben írt szövegrészeket, ezekhez fűzöm az általam helyesnek tartott adatokat. Nem ismétlem meg, csak jelzem az Albertini Béla által az *Apertúrában* felsoroltakat, amelyekkel mind egyetértek.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy aki, akár hazai, akár külföldi történeti kutatásokat végez, követhet el hibákat, vehet át másoktól és adhat tovább téves adatokat. De nem ennyit!

Bizony magam is elgondolkozhattam volna például, amikor az 1987-ben Bradfordban és 1989-ben a Múcsarnokban rendezett *A magyar kapcsolat* részét képező Escher Károly (1890–1966) kiállítás⁹ és az 1989-ben rendezett 12 kiállítás katalógusa¹⁰ alkalmából Escher-képeket válogattam és téves adatot vettem át. Bár Escher Károly kézírásával volt/van a kép hátára írva a *Hazatérés Auschwitzból* cím és az 1947-es dátum, Albertini Béla derítette ki,¹¹ hogy 1947-ben már nem Auschwitzból jöttek vissza az elhurcoltak, hanem a hadifoglyok a Szovjetunióból.

Tanulságként őt idézem a MAFOT május-júniusi Apertúrájából: „Ha egy történésszel szemben a levéltárak igénybevétele alapvető szakmai minimum, a fotótörténész sem lehet kivétel. [...] 2018-ban egy kiadónak tudni kellene, hogy a magyar *fotótörténet tudomány* ma már nem szorul hibagyűjtemény közreadására. A drágán beszerzett és jó nyomdatechnikával közvetített képanyag hozzáértő fotótörténeti szöveget érdemelt volna.”

¹ ALBERTINI Béla: *Hogyan (ne) írjunk magyar fotótörténetet*, http://mafot.hu/apertura_hogyan-ne-irjunk-magyar-fototortenetet.html, Letöltés: 2018.07.17.

² HEVESY Iván: *A magyar fotóművészet története*, Bibliotheca, Budapest, 1958.

³ KINCSES Károly: *Rosti Pál 1830–1874*, Kincses Károly tanulmánya az *Úti emlékezetek Amerikából* hasonmás kiadásához, Magyar Fotográfiai Múzeum & Balassi Kiadó, Budapest, 1992.; E. CSORBA Csilla: *Magyar fotográfusnők 1900–1945*, Enciklopédia Kiadó, 2000.; LUGOSI LUGO László: *Klössz György élete és munkássága*, Polgár, Budapest, 2002.; E. CSORBA Csilla: *Székelly Aladár. A művészi fényképész*, Vince Kiadó, Budapest, 2003.; FEJÉR Zoltán: *A fény szerelme. Dulovits Jenő fotóművész, feltaláló munkássága*, HOGYF, Editio, Budapest, 2003.; E. CSORBA Csilla: *Máté Olga fotóművész*, Petőfi Irodalmi Múzeum – Helikon Kiadó, 2006; *Vadas Ernő (1899–1962)*, Előszó: Keleti Éva, Életrajz, bevezető tanulmány: Szarka Klára, MÚOSZ, Budapest, 2011.

⁴ *Nel raggio dell' utopia. L' esperienza fotografica ungherese tra le due guerre*, Cataloghi Marsilio, Venezia, 1987.

⁵ Beke László, E. Csorba Csilla, Gergely Mariann, Peternák Miklós, Tari János, Tóry Klára

⁶ E. CSORBA Csilla: *Magyar fotográfusnők. 1900–1945*, Enciklopédia Kiadó, 2000.

⁷ E. CSORBA Csilla: *Máté Olga fotóművész, I. m.*

⁸ A könyv szövegében, Tóry Klára által összegyűjtött hibákat az olvasó a fotomuveszet.net oldalon találhatja meg.

⁹ *The Hungarian Connection. The Roots of Photohumanism*, Klára Tóry: Károly Escher, National Museum of Photography Film and Television, Bradford, 1987.

¹⁰ *A fénykép varázsa, 12 kiállítás a magyar fotográfia 150 éves történetéből. 1939–1989*, Magyar Fotóművészek Szövetsége – Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1989., Tóry Klára: *Escher Károly (1890–1966)*.

¹¹ ALBERTINI Béla: „Hazatérés... Honnan is? Egy fénykép különös címváltozása”, *Egyenlítő*, 2009/12.